

HUSOVA TŘETÍ CESTA aneb SPRAVEDLIVÍ JSOU OBČAS NESNESITELNÍ

Děkuji za pozvání, jsem poctěn všemi Vámi, kteří jste přišli. Impuls k tomuto setkání dalo 600 let, které uplynulo od upálení Mistra Jana Husa. Mimochodem, které národy mají takovou historii, že by se dnes téměř celý svět zajímal o to, co se u nich dělo před šesti stoletími?

Děkuji za pozvání panu faráři Vejnarovi. Sluší se učinit poznámku – s jemnou úklonou – jeho směrem. Poznal jsem se s ním za zvláštních okolností a dávno. Zanedlouho to bude 40 let. V prostředí církve evangelické, přes všechny nesnáze, která sama se sebou za minulého režimu měla, působily veliké postavy novodobé české historie, a panoval tam pěkně vzpurný duch. Proto si také mladý farář Vejnar tehdy dovolil pozvat na svou faru máničky z takzvaného undergroundu, členy Plastic People a jejich přátele. Někteří byli čerstvě propuštěni z vězení, někteří ještě seděli, mezitím vznikla Charta 77. Byla to tak exponovaná doba i společnost, že to nemohlo uniknout pozornosti státobezpečnostních orgánů. Však také mnoho lidí z našeho okolí začalo být ostražitými až odažitými, a situace začínala trochu připomínat ghetto. Pozvání na pingpongový turnaj na evangelické faře zní dnes sice jako banalita, ale tehdy to vůbec nebyl tuctový počin. Právě naopak! Farář Vejnar tehdy dost riskoval. – Samotný turnaj „O Magorovu pálku“, na počest Ivana Martina Jirouse, který stále seděl ve vězení, dopadl pro underground špatně, „vylágoš“ je asi ten nejpřesnější výraz. Ale teď již k tématu.

Bývalý americký velvyslanec Jack Matlock nedávno v Praze prohlásil, že dějiny se neopakují, ale rýmují. Vůbec tím nepotěšil ty, kteří si přejí mít svět jednou provždy neměnný. Řekl to pan Matlock dobře, protože to řekl v zemi Husově, který i svatá Písma četl jako živá slova, otevřená budoucnosti.

Dovolím si na to konto říci několik poznámek. Některé snad se dají odvodit od Jana Husa, jiné se snad budou s jeho odkazem rýmovat.

FILM

Začnu filmem. Jednou z nejsledovanějších událostí, týkajících se letošních husovských oslav, byla premiéra Svobodova filmu o Janu Husovi, natočeného na základě scénáře Evy Kantůrkové. Zmíním v této souvislosti jednu dobrou věc, kterou lze nepřímou připsat na konto Husova odkazu.

Čtvrt století po změně režimu se naše společnost neustále lustruje, kádruje a prověřuje, takže není divu, že trpí takzvanou „blbou náladou“. Po tomto temném čtvrt století se najednou stal malý zázrak. Svoboda a Kantůrková, lidé s poměrně rozdílnou minulostí, se sešli při společném díle – a při zahájení natáčení se objali. Nejsem velkým obdivovatelem ani jednoho z těchto dvou umělců, ale přiznám se, že při vzpomínce na tento okamžik jsem dojat i nyní.

Ještě zůstanu u filmu. Svobodův film je srovnáván s proslulým dílem Otakara Vávry z padesátých let. Pokud jde o kvalitu, jsou to díla největších profesionálů filmové branže. Zmiňuji je pouze proto, že chci mluvit o jiném filmu, který vůbec v této souvislosti není zmiňován, což je nesmírná škoda. Ten film se jmenuje *Ecce Constantia* a podle předlohy Pavla Kohouta jej natočili v roce 1992 Luboš a Jitka Pistoriovi. Čím je ten film tak významný? Je o Husovi, avšak Hus v něm nevystupuje!

Cítíte ten závan geniality, přátelé? Pavel Kohout se vyhnul zpředmětnění pravdy, vyhnul se tomu, aby přeexponoval hlavní postavu a tak ji změnil v ideologii, mýtus či karikaturu! Kohout svůj příběh vystavěl z místa, kterému všichni dobře rozumíme. Nikoliv jako fiktivní svědectví člověka, který Husa znal, ale jako pohled člověka, který o Husovi slyšel.

THEOLOG

A tak se konečně dostáváme do nám přirozeně pochopitelné pozice.

Zajímá nás Hus jako theolog? Nu, odborníky jistě. Třeba spor o transsubstanciaci, zdali hostie zůstává oplatkou, nebo jestli zuby věřícího koušou Kristovo tělo. Zajímavé starosti měl středověký člověk. To bude ale asi tak všechno.

Zajímavější než theologické teorie je Husova theologická praxe. On sám tvrdil, že víra je stvrzována skutky. A najednou jsme u problému, zda nehodní kněží platně slouží, a nejenom to, zda dokonce nemají být zbaveni majetku – a to už je jiná káva!

Jak bylo řečeno, dějiny se neopakují, dějiny se rýmuje. Člověka hned napadne lecjaký nehodný politik s podivně získaným majetkem. Ta Husova úvaha vůbec není špatná, protože je obecně platná a stále aktuální. Těch 600 let tu tak nějak není znát.

S kritikou svatokupčení, dnes bychom řekli trafik pro prominenty, to Hus také trefil dobře. Tak dobře, že se to rýmuje i dnes! A otázka, zda má církev vlastnit majetky, anebo zda je má mít pouze v užívání, to už je jak aktualitka z denních zpráv.

Přátelé, tady se už Hus pouští na tenký led, kdy hledá svou třetí cestu! Je paličatý a jak mu autority vyčítají, zatvrzele bazíruje na svém rozumu a svědomí. Nechce ani církev chamtivou, ani církev beznadějně chudou. Chce církev duchovní, důstojně majetek spravující a využívající, aniž by jiné o majetky připravovala.

POLITIKA

A to už jsme s Husem zabředli do politiky. On byl opravdu hlava tvrdá, ale otevřená. Myslel si snad, že jde stále jen o theologii? Nebo si dal podobnou otázku, jako nedávno jeden soudce v oblasti trestního práva – zdali se má theologie zastavit před branami politiky? Nebo byl ve své zatvzlosti příliš naivní?

Myslím, že nebyl naivní. Domnívám se, že dobře věděl, že čím větší špatnost, tím větší sílu má pravdivá kritika. A tím větší jsou důsledky.

Ta kritika byla navíc fundovaná, protože Husa nebylo na čem nachytat. To je zřejmé z celého kostnického procesu. Na co ho nakonec koncil dostal? Bylo by to k zasmání, kdyby nešlo o tragédii. Hus se odvolal ke Kristu coby zakládající instanci celé církve, Ta ale svá procesní pravidla upravila tak, že něco takového znemožnila. Současným jazykem bychom mohli říci, že se firma „udělala pro sebe“ a zakladatel utřel. Tak se Hus dostal do slepé uličky.

Jaké bylo tehdy mocenské rozložení? Papežská instance, koncil, světští vládcové. Silokřivky různě skrytě promotané. Do toho se dostal Hus, tak nějak mimoběžně, protože zjevně neprojevoval chuť účastnit se mocenského boje.

Hus se tedy nepřiklonil ani k jedné straně, a zase se snažil najít balanc při hledání té třetí cesty. Odvolal se k zakládajícím hodnotám křesťanského společenství. Tím se stal Hus jako rozvraceč starých nepořádků v reálné politice prakticky nevyužitelný. Jinými slovy, jak zaznělo u nás ne tak moc dávno v souvislosti s justiční mafií, Hus neprojevil dostatek pochopení pro stabilitu vlády.

Hus tedy odmítl všechny „reálně-politické“ cesty, které se vzdálily od toho, k čemu se hlásily. Husova drzost, smělost a heretičnost spočívala v trvání na pravdě, tedy pravdivém vztahu k těm zakládajícím hodnotám, což u něj, jako filosofického realisty, nemohlo znamenat nic jiného, než soulad mezi deklarovanými principy a životem. Dalo by se mluvit, kdyby to zase už nebylo tak zprofanované, o životě v pravdě.

S čím se to rýmuje? Nedávno si Evropská unie chtěla dát do ústavy odkaz na to, že je založena na křesťanských, respektive židovsko-křesťanských základech. Ale co kdyby se místo planého chození kolem šlo přímo k meritu věci? Co kdyby evropská ústava neměla 400 stran, ale jen deset řádků Desatera? Nebylo by toto navázání na Mistra Jana užitečným příspěvkem malého státu velkému společenství?

EKONOMICKÝ ASPEKT

Velmi málo komentovaným Husovým postojem je odmítání úroků. Pěkná je jeho argumentace. Úrok je zisk, který stoupá v čase. Avšak Bůh je pánem času – a tak si lichvář ten čas nemůže přivlastnit, aby mu vydělával peníze.

S čím to rezonuje? S tím, že stále větší počet lidí si uvědomuje, že současná stále horší finanční krize je způsobena právě oním šíleným systémem úroků a dalších bankovních derivátů. A že kdyby škrtli Řecku ty hrůzné úroky, zjistili by patrně, že Řecko už reálně vrátilo to, co si reálně půjčilo. Ale to by znamenalo konec tohoto ďábelského aranžmá, které systémem úroků v inflačním prostředí vysává peníze z kapes mnohých a stěhuje je do kapes nemnohých.

A jaký byl další Husův hřích? Kritika odpustků, tedy vlastně financování církve? To ale souzní s odjakživa podezřelým financováním politických stran! Je to sice úvaha zdánlivě přízemní, v souvislosti s tak duchovně podávanou osobou téměř urážlivě materialistická, nicméně – jak říkal jeden zkušený příslušník CIA, sledujte stopu peněz, vše ostatní je ideologie!

SPOLEČENSKÝ DOPAD

Husovi protivníci si zřejmě byli dobře vědomi, že velmi sílilo vůči církvi kritické zázemí. Písma svatá byla přeložena do češtiny, a jejich atraktivnost byla taková, že se zřetelně zvyšovala gramotnost lidu. Z hlediska udržení stávajících mocenských nepořádků to bylo velmi na pováženou. Nebylo divu, že se mnozí Husa lekli, a papež vyhlásil interdikt. To znamenalo, že na něj a na všechny, kteří se s ním stýkali, dopadly tvrdé sankce. A již v roce 1410 tehdejší světový četník začal uvažovat o křížové výpravě proti centru těch zatvrzelých českých heretiků.

A zase netřeba hledat, s čím se to převelice rýmuje. I v dnešní době se zvyšuje gramotnost, zejména ta ekonomická. Demokratické státy bohatého severozápadu by se měly také chovat podle svých zakládajících hodnot. Snaží se však vykrást mozky z chudého druhého a třetího světa. Tyto mozky se ale v průběhu studia dozvídají o fungování světové ekonomiky, o roli dolaru, kam putují zisky a komu rostou dluhy, a kam se svážejí odpadky, mnohdy životu nebezpečné. V těch ožebračovaných státech pak sílí kritika a mnohdy nabývá násilných forem. Proto světový četník některé z nich už ztrestal, na další se křížové výpravy chystají – za našeho tichého přihlížení nebo dokonce spolupráce. Než nám dojde, že právě odtamtud se zdvihají ony hrozné migrační vlny.

KAMIKADZE PRAVDY?

Hus nebyl „kamikadze pravdy“, spravedlivý, po němž by sedm let tráva nerostla. Nepochybně si byl vědom staré talmudické moudrosti, že kde je snaha nastolit úplnou pravdu, trpí mír, a kde je snaha nastolit úplný mír, trpí pravda.

Proto nepřekvapí, že Hus obhajoval „kaceřované“ knihy, protože mají schopnost rozněcovat duchovnost, inspirovat k hledání a vyjasňování pravdy. Mají velkou cenu, říkal Hus, protože díky nim se může čtenář vyvarovat mnohých omylů a chyb. Argumentoval vývojem učení církve, která opustila leccos z toho, co dříve učila.

Z tohoto pohledu je jeho zaujetí pravdou vášnivé, ale poučené. Hlásal hledat pravdu, nalezenou pak neskrývat, ale slyšet, učit se jí porozumět, milovat jí, pravdit pravdu (v realismu = žít pravdu, být pravdivý), držet pravdu a neměnit jí, bránit jí až do smrti.

S čím se to rýmuje? Teď budu mluvit o tom, s čím se to nerýmuje. Budu mluvit o jednom skandálním výroku jistě veřejně činné osoby. Budu s Husem zastávat právo oné osoby ten výrok vyslovit, a současně využiji práva ho kritizovat, abychom se poučili.

Předtím, než budu kritizovat, je dobré říci, že onen výrok zazněl z úst Jiřiny Šiklové, intelektuálky, která za minulého režimu vykonala mnoho znamenitých skutků. Pak však jednoho dne řekla: „Radši se budu mýlit s Američany, než mít pravdu s Putinem.“

Přátelé, nejde přece ani o Američany, ani o Putina. To je věcí osobní politické preference každého. Celá ta hrůza spočívá v tom, že jde o programové vyhlášení rezignace na pravdu a oddanosti modle. O tom, že jde o parafrázi šíleného výroku z dob procesů v padesátých letech (radši se budu mýlit se Stranou, než mít pravdu proti Straně), je snad zbytečno mluvit.

Jak je vidět, jeden Hus by to tu dnes do pořádku nedal. Ale snad i proto jsme se tu dnes sešli.

ZÁVĚR

Domnívám se, že existenciální zaujatost pravdou nedovolila Husovi přiklonit se k nějaké z tehdejších mocenských (dnes bychom řekli reálně politických) variant, a z nezbytnosti jej vedla k hledání vlastní, třetí cesty. A to přesto, že v úsilí o nápravu stavu věcí byl Husovi nejbližší koncil. Ten byl ale limitován svým pohledem na svět, který ovšem Hus cíleně prolamoval. A jak je snad v dějinách pravidlem, nejprudší nenávist není mezi těmi totálně si odporujícími, ale mezi potenciálními spojenci.

Sřet Husa s koncilem souzní s příkladem z naší současnosti. Stojí proti sobě dvě velmoci, a styl jejich konání je velmi podoben charakteru jejich národních sportů. Jedna z nich je velmocí šachovou, druhá baseballovou. Jedni jsou přemýšliví, ale mají šanci vyhrát pouze pokud si udrží ty druhé od těla na vzdálenost větší, než je délka baseballové pálky. Ti druzí jsou zase velmi agilní.

Něco podobného se stalo Husovi, vášnivému šachistovi. Jeho soupeř totiž nejprve změnil pravidla hry, pak Husa pro jistotu zavřel, poté rozmetal šachovnici a na závěr ho spoutaného upálil.

Někdo bude oponovat, že koncil dal Husovi dostatečně času i možností uniknout fatálnímu osudu. Jenomže to by musel Hus připustit, že se šachy hrají baseballovými pálkami. Mohl by si povídat, co by chtěl, ale musel by uznat svrchovanost koncilu tím, že by odvolal to, co nikdy neřekl. Člověk by mohl říci, že je to situace jako z Haškovy povídky, kdyby nešlo o život. Zde je zřejmý sřet nominalismu, pojímajícího slova jako „flatus vocis“, proud vzduchu, a realismu, který cítí – stejně jako moudrá židovská kniha Zohar – že „slova nepadají do prázdna“. To je velmi důležité pamatovat.

Přiznám se, že nemám moc rád výročí. Jsou jako protržená hráz mnohemu mluvení, a většinou planému, plytkému a povrchnímu. Ozřejmí se nám to v těchto dnech, kdy mnozí budou u výročí Husova upálení mlátit prázdnou slámu. Vzpomeneme si na slova Karla Čapka: „Snadno hlásáme: jsme národ Husův. Ale jsi ty, človče, ty sám a osobně, člověk Husův? Víš o něm vůbec něco a zavazuje Tě jeho věrnost poznané pravdě?“

Nedovolme proto, aby nám Husa někdo z těch politiků Husa stoprocentně vyložil a vysvětlil a tak umrtvil a následně ještě odcizil. Usilujme o Husa nedovysvětleného, chvílemi zvláštního až podivného, z lidského pohledu možná i chvílemi těžko snesitelného, rozhodně však obtížně následovatelného. Nedovolme, aby nám Husa sebrala komerce a propaganda – to jej radši sami zpochybněme, aby nám zůstal inspirující, oslovující, zneklidňující až provokující. Protože právě v tomto napětí je nám Hus zřejmě nejprospěšnější. Jeho popel je stále horký, a kdo by s ním chtěl manipulovat, spálí se.

Cena člověka je dána jeho bližními, sláva Hospodinova jeho věrnými.

Setkání s duchovním, bez ohledu na náboženství a dobu, může skončit v zásadě dvojím způsobem. Buďto člověku vysvětlí, že je zatvrzený heretik a beznadějný hříšník, a ještě mu prodá odpustky i na přestupný rok, anebo to dopadne podobně, jak se praví v krásném starém židovském příběhu o Šimeonovi ben Šetach. Ten jednou šel na trh a koupil od Araba osla. Když šel domů, všiml si, že osel má kolem krku provázek a na provázku pouzdro a v něm drahý kámen. Vrátil se na trh a dal jej zpátky Arabovi s tím, že koupil osla, ne drahokam. Arab na to pravil: Požehnán budiž Bůh Šimeona ben Šetach.

Tím chci uzavřít. Požehnán budiž Bůh Mistra Jana Husa.

(Prosloveno v Lysé nad Labem v předvečer 600. výročí upálení Mistra Jana Husa)